

Opmerkelijke rapporten

SARIS F. & SIERDSEMA H. 1987. *Avifauna van de Biesbosch, 1-2. Een beschrijving van de veranderingen en de dynamiek van een unieke vogelgemeenschap*. Staatsbosbeheer, Tilburg. 253 p.

Vanaf 1965 zagen in Nederland minstens 31 avifauna's met in totaal 9116 pagina's het licht, waarvan 17 in de jaren tachtig. Deze stroom publikaties wordt volledig overschaduwd door honderden rapporten, verslagen en scripties over de vogelbevolking van kleine gebieden (tot enkele honderden ha). De mogelijkheid deze rapporten bij Staatsbosbeheer te laten drukken, en de start van het Broedvogel - Monitoring - Project van SOVON, hebben de afgelopen jaren zoveel rapporten opgeleverd dat de boekenplanken doorbuigen. Enkele van deze verslagen beschrijven grote gebiedseenheden met een meer dan gemiddelde waarde voor de Nederlandse avifauna, zoals de Biesbosch.

Het eerste deel beschrijft de veranderingen in het landschap van de Biesbosch na de afsluiting van het Haringvliet in 1970, en vooral de effecten daarvan op de vogelbevolking. De teloorgang van het getijderitme, het verdwijnen van de riet- en griendcultuur, de bosvorming, ruilverkavelingen en de aanleg van spaarbekkens hebben voor een drastische wijziging in de samenstelling van de vogelbevolking gezorgd. De effecten van de recreatie spelen daar doorheen. Aan de hand van "vogelgemeenschappen" per type habitat worden die veranderingen uitge-

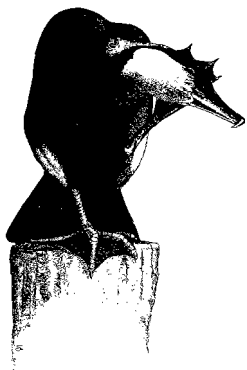
legd. In aparte hoofdstukken wordt verder ingegaan op het ringwerk en de vangsten van zwemenden in eendenkooien (dat laatste van 1898 tot 1984).

Het tweede deel levert de avifaunistische beschrijving van alle 261 in de Biesbosch waargenomen soorten, variërend van de opsomming van alle waarnemingen (zeldzame soorten) tot uitgebreide omschrijvingen van de status per deelgebied, doortrekdiagrammen en invloeden van habitatveranderingen op het voorkomen. Sommige soorten krijgen daarbij extra aandacht, zoals Fuut en IJsvogel (sterke toename na 1970 en invloed van recreatie), Aalscholver, Kwak (onduidelijke status, met in 1985 slechts één waarneming), Grauwe Gans (na 1970 buiten de broedtijd in aantal verminderd, en tegelijkertijd zich vestigend als broedvogel) en Blauwborst (momenteel 900-1000 paren). De zangvogels komen er wat bekaaid vanaf, al wordt wel duidelijk dat deze groep in de nabije toekomst sterk zal toenemen onder invloed van vervuiling en bosvorming.

Deel III bevat de verspreidingskaarten en is alleen verspreid onder medewerkers van Staatsbosbeheer en leden van de Vogelwerkgroep Biesbosch. Zo ook zijn deel I en II niet verkrijgbaar voor een breed publiek. Er bestaan echter plannen de gegevens opnieuw te bewerken en als boek te publiceren. Een beter eerbetoon aan T. Lebrecht valt niet bedenken, immers de ijveraar voor een betere bescherming van de Biesbosch. - Rob G. Bijlsma

Avifauna van de Biesbosch

Een beschrijving van de veranderingen en de dynamiek van een unieke vogelgemeenschap

VWG Biesbosch

Deel 2

STAATSBOSBEHEER
Dienstvak Terreinbeheer
Tilburg
Rapp. nr. 20-03-1987

BOUDEWIJN T. J. (eindred.) 1987. *Rijkswateren als wetlands*. Ecoland, Utrecht. 291 p.

Dit rapport, dat is samengesteld in opdracht van de Dienst Binnenwateren/RIZA van Rijkswaterstaat (RWS), heeft als ondertitel: "Ecosysteem-analyse van de rijkswateren als internationaal belangrijke water- en moerasgebieden". Het geeft een ecologische beschrijving van de wetlands die in beheer zijn bij RWS en die in aanmerking komen voor aanmelding als wetland van internationale betekenis onder de Wetlands-Conventionie. Dit is een internationaal verdrag ter bescherming en een "verstandig gebruik" van waterrijke gebieden (zie o.a. *Limosa* 61: 47-48). Het rapport zal door RWS worden gebruikt voor de invulling van een op wetlandswaarden gericht beheer van de rijkswateren. Daarnaast zal de informatie worden benut bij de toekomstige keuzen ten aanzien van het gewenste beheer en beleid met betrekking tot deze wateren. Aanleiding voor deze studie was de Wetlands-notitie, die de minister van Landbouw en Visserij in september 1985 aan de Tweede kamer heeft aangeboden. Deze notitie zet het beleid uiteen met betrekking tot de uitvoering van de Wetlands-Conventionie door ons land alsmede de aanmelding van wetlands onder de Conventionie. De bijlage bij deze notitie omvat een lijst van 103 internationaal belangrijke wetlands die is opgesteld door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer. Als men zich bedenkt dat de 635 000 ha rijkswateren meer dan 80%

van de totale oppervlakte van in de lijst opgenomen wetlands beslaan, is het duidelijk dat RWS in het beheer van deze wetlands een belangrijke rol speelt. Het is verheugend dat bij RWS uitdrukkelijk de wens bestaat meer aandacht te besteden aan de natuurwaarden van deze wateren.

De behandelde wateren zijn in vijf groepen verdeeld: Grote Rivieren (Maas, Waal, Rijn/Lek en IJssel), benedenrivieren (Biesbosch, Haringvliet/Hollands Diep, Oude Maas), stagnante zoetwatermeren (IJsselmeer, Randmeren, Volkerak- en Zoommeer), stagnante brakke/zoute meren (Grevelingen, Veerse Meer) en brakke/zoute getijdegebieden (Waddenzee, Voordelta, Ooster- en Westerschelde). Voor elk van deze typen wateren komen achtereenvolgens de volgende aspecten aan de orde: gebiedsbeschrijving, internationaal belang, ecosysteembeschrijving, waardering huidige situatie, ontwikkelingsmogelijkheden, beleidskeuzen, aanbevelingen en literatuur. Deze gebiedsbehandeling, die twee derde van het rapport omvat, is samengesteld door respectievelijk L. K. Slager & R. G. Mes, T. J. Boudewijn, W. Altenburg en E. Wymenga (twee laatste groepen gebieden). Dit wordt gevolgd door "Evaluatie en algemene aanbevelingen ten aanzien van de taakuitvoering door Rijkswaterstaat" (11 pag.). Een ander belangrijk onderdeel van het rapport is bijlage 2 (60 pag.) van de hand van A.-M. Blomert, waarin verspreiding, populatie, biotoop en voedsel van 32 soorten watervogels voorkomende in de rijkswateren worden beschreven.

In de gebiedsbeschrijvingen wordt in kort bestek een overzicht gegeven van topografie, morfologie, historie en waterbeheer. De waterkwaliteit wordt wonderlijk genoeg in de ecosysteembeschrijving behandeld. Van ieder gebied is onder "Internationaal belang" een tabel opgenomen met de aantallen soorten watervogels die de 1%-norm overschrijden of benaderen. Zo mogelijk zijn per soort gemiddelde jaarlijkse maxima gegeven alsmede de periode waarin maximale aantallen worden bereikt, de 1%-norm en de functie van het gebied (foerageren, rusten, slapen, ruïen). Veel nieuwe gegevens komen wij hier niet tegen, want de meeste aantallen zijn ontleend aan de literatuur. Niet altijd is even duidelijk op welke jaren de aantalsopgaven betrekking hebben. Ondanks de telijver in het rivierengebied ontbreken aantalsopgaven van de onderscheiden trajecten van Maas, Waal, Rijn en IJssel vrijwel geheel. De tellingen bleken niet "in uitgewerkte vorm beschikbaar" (pag. 127) en kennelijk waren de auteurs niet in de gelegenheid hierin te voorzien. In deze gevallen is volstaan met de vermelding dat de soort volgens de RIN-lijst aan de 1%-norm voldoet. Terecht wordt opgemerkt dat deze opgaven "met enige reserve bekeken" moeten worden (pag. 217). Van de ecosysteembeschrijvingen verschaft vooral het algemene deel nuttige informatie; verder wordt het voorkomen van belangrijke en dominerende soorten van diverse groepen van organismen behandeld.

Na deze beschrijvende paragrafen komen waardering, ontwikkeling en toekomstig beheer aan bod. Hierin worden de gevolgen van wijzigingen in het huidige beheer op het abiotisch milieu, en het planten- en dierenleven geanalyseerd. Hierbij ligt de nadruk vooral op het waterstaatkundig beheer, zoals verhoging van de overstromingsfrequentie van uiterwaarden (vgl. plan Ooievaar), herstel getijdenwerking in het Haringvliet, verlaging waterpeil in het IJsselmeer en verhoging doorspoeling met zoutwater van het Veerse Meer. In het IJsselmeer is het

streefpeil in zomer en winter respectievelijk 0.20 en 0.40 -NAP. Een verlaging van minstens enkele decimeters zal de oppervlakte buitendijkse gronden en ondiepten aanzienlijk doen toenemen, waardoor zowel de broedgelegenheid langs de oevers als het aantal en de verspreiding van rustgebieden voor watervogels zullen toenemen. Voor vogels van het open water zijn van een peilverlaging geen negatieve effecten te verwachten. In andere gevallen zijn de gevolgen van een wijziging in het beheer minder eenduidig. Terugkeer van het getijdenmilieu in het Haringvliet zal de foerageermogelijkheden voor steltlopers en eenden doen toenemen. Op de grasgorzen zal zowel het voedselaanbod voor grazende soorten als de broedgelegenheid voor weidevogels daarentegen verminderen. Op zichzelf is een dergelijke inschatting van mogelijke effecten nuttig, maar dit geeft onvoldoende houvast voor beleidskeuzen. Men moet dan het belang van verschillende groepen en functies tegen elkaar gaan afwegen. Dit lijkt mij geen zinvolle benadering, want het hangt er maar vanaf wat meer wordt gewaardeerd (broedende weidevogels of pleisterende zweemenden?). Veeleer zou moeten worden uitgezocht welke beheersvorm het meeste aansluit bij de abiotische omstandigheden en het meeste uitzicht biedt op een duurzaam ecosysteem. Daarbij kan ook de natuurlijke verspreiding van het systeem in internationaal opzicht een rol spelen. Helaas is een dergelijke benadering in dit rapport nauwelijks terug te vinden. Al lezende kreeg ik soms het gevoel dat alleen aantallen vogels en diversiteit de doorslag zouden moeten geven. Deze kanttekening neemt echter niet weg dat het rapport een hoop informatie biedt die van waarde kan zijn bij toekomstige planvorming. Het is te hopen dat dit inderdaad het begin zal zijn van een meer op natuurwaarden gericht beheer van onze grote wateren, die voor veel soorten watervogels zo belangrijk zijn! — *Eduard R. Osieck.*

SCHARRINGA C. J. G., VAN DER VLIET F. & VAN 'T HOF I. C. 1987. *Atlas van vogeltrek en vogelconcentraties in Noord-Holland*. Provinciale Waterstaat van Noord-Holland, Overveen. 48 p. + 6 kaarten.

Met dit beleidsrapport wordt beoogd de mogelijke risico's van windturbines (en andere hoge obstakels) voor vogels in de afweging bij het plaatsen ervan een rol te laten spelen. De aanleiding voor het samenstellen van het rapport was tweeledig. Zo heeft men in het windrijke Noord-Holland in toenemende mate te maken met plaatsing van windturbines. Daarnaast heeft men met het probleem te kampen dat over gevolgen voor vogels van deze zo milieuvriendelijke vorm van energiewinning nog weinig met zekerheid bekend is (vgl. *Limosa* 60: 153-154). Het rapport bestaat uit twee delen: een map met zes losse kaarten (1: 100 000) met patronen van intensieve vogeltrekbewegingen en belangrijke vogelconcentraties, en een gebonden deel (48 p.), waarin naast een beschrijving van problematiek, opzet en methodiek, een soortgericht toelichting bij de kaarten, een pagina over het gebruik van de gegevens en een literatuurlijst met 107 titels zijn opgenomen.

In de kaarten staan gebieden met grote vogelconcentraties en veel trekbewegingen centraal, omdat men er bij het opstellen van het rapport van uitging dat de botsingskans van vogels met windturbines en het verstorende

effect van windturbines op vogels juist in deze gebieden groot zou kunnen zijn. Soorten die in Noord-Holland geconcentreerde seizoentrek (inclusief vorsttrek), dagelijkse trek tussen slaapplekken en foerageergebied of foerageertrek vanuit een broedkolonie vertonen, soorten die zich op pleisterplaatsen ophouden, alsmede broedgebieden van weidevogels en Wulp zijn opgenomen. Dit leverde zes kaarten op: (1) Aalscholver, Blauwe Reiger, Purperreiger en Lepelaar; (2) ganzen en Smient; (3) Fuut, zwanen, eenden en Meerkooi; (4) weidevogelgebieden, broedgebieden Wulp, broedkolonies meeuwen en sterns; (5) steltlopers, meeuwen en sterns buiten de broedtijd; (6) roofvogels, duiven, uilen en zangvogels. De aan de kaarten ten grondslag liggende vogelgegevens zijn afkomstig uit een grote verscheidenheid van bronnen: provinciale milieu-inventarisatie (1979-86), Staatsbosbeheer, Provinciale Waterleidingbedrijf van Noord-Holland, diverse vogelwerkgroepen en personen (mede door middel van een speciaal gehouden enquête), internationale watervogeltellingen en landelijke ganztellingen (1978-86), tellingen van Wulp, Kemphaan en Goudplevier (1978-80), literatuur.

Het aanbieden van losse kaarten en een afzonderlijke, voor een juiste interpretatie onmisbare toelichting waarborgt een overzichtelijke presentatie van de gegevens, maar herbergt ook het gevaar van (ongewild) verkeerd gebruik van de direct de aandacht trekkende kaarten. Terecht is daarom op iedere kaart de waarschuwing "deze kaart dient uitsluitend in samenhang met de overige kaarten en met de tekst te worden gebruikt" geplaatst. Ook het hoofdstukje in de toelichting, gewijd aan het gebruik van de gegevens, gaat hierop in. In dit licht bezien is de gekozen titel, waarin van *atlas* wordt gesproken, misschien niet de meest juiste. Al met al ligt met dit rapport een indrukwekkende en bruikbare samenvatting van de meest risicovolle gebieden in Noord-Holland op tafel. Het zal duidelijk zijn dat het vervaardigen en uitgeven van een rapport als dit een lovenswaardig initiatief is om ruimtelijke ordening van windenergie en vogelbescherming verantwoord op elkaar af te stemmen. Onderzoek naar de werkelijke invloed van windenergie op vogels is echter de tweede stap en bovendien een vereiste stap. Het mag immers niet zo zijn dat een zo milieuvriendelijk vorm van energie-opwekking onterecht in de weg wordt gestaan door nochtans vermeende vogelbelangen. Daarom is het opmerkelijk dat er in het rapport wel wordt gesproken over de noodzaak de genoemde lacunes in de vogelgegevens aan te vullen en de kaarten up-to-date te houden, maar voor onderzoek naar de problematiek wordt verwezen naar "door het Rijk uit te voeren onderzoek, onder andere bij het windturbinepark bij Oosterbierum (Fr.)". Juist de provincie Noord-Holland, met zoveel plannen voor windparken op voor vogels risicovolle

plaatsen, zou een steentje aan het verkrijgen van werkelijke kennis omtrent de relatie windturbines en vogels kunnen bijdragen. Al was het alleen maar onderzoek naar in het rapport soms stellig gedane uitspraken als "een belangrijk deel van alle trek- en vliegbewegingen van vogels vindt plaats op hoogten tot 100 meter" (p. 9). Het genoemde onderzoek te Oosterbierum lijkt dit voor de nachtelijke situatie, ook door de auteurs de meest risicovol genoemde, niet te bevestigen. Van het rapport is slechts een beperkte oplage gemaakt en daardoor voor vogelaars nauwelijks toegankelijk. - *Joke E. Winkelman*

PROP D. & VELDKAMP R. 1987. *Broedvogels van De Weerribben*. Staatsbosbeheer, Utrecht. 159 p.

Het uitgestrekte moerasgebied van De Weerribben (3445 ha) is in 1971 door Herman Leys e.a. op broedvogels geïnventariseerd. Een aantal schaarse soorten wordt jaarlijks sinds 1975 door Dick Woets en, vanaf 1978, ook door Sjoerd Bakker bijgehouden. Een poging te komen tot een schatting van de volledige broedvogelbevolking werd in 1986 door Prop en Veldkamp ondernomen. De werkwijze was gebaseerd op de SOVON-richtlijnen voor het Broedvogel-Monitoring-Project. Een dekkende inventarisatie was gezien de moeilijkheidsgraad van het gebied niet mogelijk. Zodoende werd gekozen voor representatieve proefvlakken, waarbij van elk type habitat minstens 10% van het totale aanbod werd gekarteerd. In totaal werden 500 ha geïnventariseerd.

Dit rapport is een voorbeeldig verslag van die inventarisatie. Iedere soort wordt apart behandeld; informatie uit voorafgaande jaren, habitateisen (in verband met beheer, vooral rietsnijden), dichtheid per habitat en verspreidingskaarten vormen de hoofdmoot. Op basis van karteringen werd een totaalschatting voor het gebied gemaakt. Een vergelijking met de inventarisatie uit 1971 was door verschillen in inventarisatiemethodiek slechts ten dele mogelijk, maar laat niettemin frappante verschillen zien. Een duidelijke afname werd onder meer geconstateerd bij Purperreiger, Zomertaling, Zwarte Stern, Velduil, Rietzanger en Grote Karekiet. Veel bosvogels namen daarentegen sterk toe, als ook Grauwe Gans, Watersnip, Wulp, Sprinkhaanrietzanger, Bosrietzanger en Kleine Karekiet. Het reservaat is op Nederlandse schaal gezien van grote betekenis voor Roerdomp (12-13 paren), Purperreiger (36-37), Waterral (75-100), Wulp (175-200), Zwarte Stern (33), Sprinkhaanrietzanger (500-600), Snor (100-125) en Rietzanger (1200-1400). De waarde van laagveenmoerassen als refugium voor veel soorten is met dit rapport duidelijk aangetoond. - *Rob G. Bijlsma*

Bovenstaande rapporten kunnen worden ingezien in de NOU-boekenbibliotheek te Haren (zie pagina 3 omslag).